

AUTOREFERAT

1. **Imię i nazwisko:** Dariusz Szewczuk

2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytuł rozprawy doktorskiej:**

a) tytuł zawodowy magistra historii, specjalność archiwistyczna, specjalność nauczycielska – Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 29 VI 1995 r.

b) stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii nadany uchwałą Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 11 VI 2003 r., na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Chełmska Dyrekcja Naukowa”.

3. **Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych:**

a) od 1 X 1995 r. – asystent w Zakładzie Dydaktyki Historii Instytutu Historii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

b) od 1 X 2003 r. - adiunkt w Zakładzie Dydaktyki Historii przekształconym w 2012 r. na Zakład Edukacji Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego Instytutu Historii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

4. **Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U., nr 65, poz. 595 ze zm.):**

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego: *Seminaria nauczycielskie w Królestwie Polskim (1866-1915)*.

b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:

D. Szewczuk, *Seminaria nauczycielskie w Królestwie Polskim (1866-1915)*, Wyd. UMCS, Lublin 2015.

c) omówienie celu naukowego/ artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Praca wskazana, jako główne osiągnięcie naukowe przedstawia różne aspekty funkcjonowania rządowych seminariów nauczycielskich na terenie Królestwa Polskiego w latach 1866-1915. Wybór tej problematyki wynikał z braku, w dotychczasowej historiografii opracowań, które ujmowałyby w sposób syntetyczny tematykę działalności placówek kształcenia nauczycieli dla potrzeb szkolnictwa elementarnego po powstaniu styczniowym. Zagadnienia związane z działalnością seminariów nauczycielskich pojawiały się na marginesie publikacji będących owocem badań nad historią oświaty. Problematyka ta, jak dotąd najszerzej została zaprezentowana w pracach Ryszarda Kuchy dotyczących oświaty elementarnej w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym.

Seminaria nauczycielskie utworzone przez władze rosyjskie na terenie Królestwa Polskiego po powstaniu styczniowym przygotowywały kandydatów do pracy pedagogicznej w szkołach elementarnych. Powstanie tych placówek ściśle łączyło się z zamiarami rosyjskiego zaborcy uczynienia z oświaty elementarnej narzędzia rusyfikacji. Z tego powodu konieczne było zwrócenie uwagi na założenia rosyjskiej polityki oświatowej w zakresie szkolnictwa elementarnego i zasady, jakimi kierowano się w doborze personelu pedagogicznego dla tego typu szkół. Obie te kwestie łączyły się bezpośrednio z zadaniami i sposobem funkcjonowania placówek kształcących nauczycieli. W pracy poddano bliższej analizie kryteria doboru nauczycieli seminariów pod kątem ich wykształcenia, pochodzenia narodowego i wyznania. Istotny problem badawczy stanowili kandydaci do zawodu nauczycielskiego kształcący się w seminariach. Zajęto się, więc zasadami ich naboru, pochodzeniem społecznym i wyznaniowym oraz warunkami, w jakich pobierali naukę. Specyfika działalności seminariów wymagała także analizy założeń realizowanego programu nauczania oraz organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej. W monografii został zasygnalizowany problem działalności placówek służących kształceniu kadry nauczycielskiej dla potrzeb prawosławnych szkół cerkiewno-parafialnych i tzw. „szkół gramoty”. Zwrócono także uwagę na prywatne polskie seminaria nauczycielskie powstałe po 1905 r. w Warszawie oraz w podwarszawskim wówczas Ursynowie. Oba te zagadnienia wymagają jednak dalszych badań.

Podstawę źródłową dla podjętych badań stanowiły materiały archiwalne znajdujące się w zasobach Archiwum Państwowego w Lublinie, Archiwum Państwowego w Kielcach i Archiwum Państwowego w Radomiu. Istotnych informacji dostarczyły także źródła drukowane o charakterze ustawodawczym (*Dziennik Praw Królestwa Polskiego; Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Oświecenia.*) oraz sprawozdawczym. Szczególnie cenne informacje dotyczące seminariów nauczycielskich zawierały rozporządzenia, instrukcje i sprawozdania związane z bieżącym funkcjonowaniem oświaty na terenie Królestwa publikowane w cyrkularzach Okręgu Naukowego Warszawskiego. Niemniej istotne źródła stanowiły dane statystyczne, znajdujące się w publikowanych praktycznie corocznie, sprawozdaniach ministra oświaty. Przydatne okazały się również spisy pracowników wydawane przez administrację rosyjską szczebla gubernialnego, Okręg Naukowy Warszawski oraz Ministerstwo Oświaty.

Okres działalności rządowych seminariów nauczycielskich wyznaczają wyraźne ramy chronologiczne. Datę początkową stanowi powołanie ustawami z 1866 r. kursów pedagogicznych o trzyletnim okresie nauczania, które w 1872 roku zostały przemianowane na seminaria nauczycielskie. Przy okazji tej zmiany nie dokonano jednak znaczących korekt w ich wewnętrznej organizacji. W początkach lat 70-tych XIX w. na terenie Królestwa funkcjonowało 9 rządowych seminariów nauczycielskich. Stan liczebny tych placówek nie zmienił się do czasu wybuchu I wojny światowej pomimo zaawansowanych planów związanych z otwarciem nowych szkół tego typu. Zakończenie funkcjonowania rządowych seminariów nauczycielskich bezpośrednio na terenie Królestwie Polskiego nastąpiło w 1915 r. i z tego względu data ta została przyjęta, jako końcowa cezura chronologiczna. Należy jednak zaznaczyć, że część personelu pedagogicznego i wychowanków została w czasie wojny ewakuowana w głąb Rosji, gdzie niektóre z seminariów kontynuowały swoją działalność do lat 1917-1918.

Dla przybliżenia tematyki działalności seminariów nauczycielskich istotne było zaprezentowanie sposobu funkcjonowania oraz zasad organizacji placówek kształcenia nauczycieli szkół elementarnych działających w latach 1815-1865 na terenie Królestwa Polskiego. W monografii scharakteryzowano organizację, sposób nauczania i wychowania oraz personel instytucji kształcących kandydatów na nauczycieli szkół elementarnych w latach 1815-1865, można podzielić na trzy okresy łączące się z przełomowymi wydarzeniami w dziejach Królestwa Polskiego. Pierwszy z nich to czasy autonomii Królestwa, kiedy ówczesne

seminaria nauczycielskie określane, jako Instytuty Nauczycieli Elementarnych mogły rozwijać się w miarę swobodnie. O zapotrzebowaniu na wykształcony personel szkół elementarnych najlepiej świadczy powołanie, obok Instytutu w Łowiczu, drugiej tego typu placówki w Puławach. Rozwiązania organizacyjne i programowe stosowane w zakresie kształcenia nauczycieli, bazowały na doświadczeniach z okresu Księstwa Warszawskiego. Następnym okresem stanowią lata pomiędzy powstaniem listopadowym a reformami oświatowymi Aleksandra Wielopolskiego. Po klęsce powstania listopadowego władze zaborcze zlikwidowały Instytut w Puławach. Jedyną placówką kształcąca kandydatów na nauczycieli stał się Instytut w Łowiczu, który w 1845 r. został przeniesiony do Radzyna. Charakterystyczne jest w tym okresie stopniowe ograniczanie, przez władze oświatowe, zakresu nauczanych przedmiotów i usuwanie z programu treści uznanych za zbędne dla przyszłych nauczycieli. Wprowadzone zostają, jako obowiązkowe dla kształcących się w instytucie kandydatów, zajęcia z języka rosyjskiego oraz historii i geografii Rosji. Pojawiają się również, wśród kadry pedagogicznej Instytutu, pierwsi nauczyciele pochodzenia rosyjskiego. Narastające problemy w znalezieniu zatrudnienia dla absolwentów placówki, wynikające ze zmniejszenia się liczby szkół elementarnych, powodują spadek zainteresowania nauką w Instytucie. Nadzieje na zmiany przyniosła reforma szkolna wprowadzona w 1862 r. przez Aleksandra Wielopolskiego, której jednym z najważniejszych celów, obok przywrócenia oświacie polskiego charakteru, był rozwój szkolnictwa elementarnego. W miejsce zlikwidowanego Instytutu w Radzynie zostały powołane powiatowe szkoły pedagogiczne, które kształciły nauczycieli szkół elementarnych. Ustalone przy ich organizacji zasady funkcjonowania miały służyć zwiększeniu ilości przygotowanych nauczycieli oraz zapewnić im odpowiednią wiedzę merytoryczną i praktyczną. Okres funkcjonowania tej formy kształcenia był jednak zbyt krótki by jednoznacznie ocenić jego efekty.

Kolejną istotną kwestią było przedstawienie założeń polityki władz rosyjskich wobec szkolnictwa elementarnego i jego personelu pedagogicznego po klęsce powstania styczniowego. Ważną częścią podjętych przez władze rosyjskie wysiłków zmierzających do wykorzystania szkolnictwa elementarnego, jako elementu rusyfikacji miejscowej ludności stały się zmiany, jakich dokonano w ich organizacji oraz programie nauczania. Posłusznymi wykonawcami tych zamierzeń mieli stać się nauczyciele szkół elementarnych, których działalność pedagogiczna znalazła się pod ścisłą kontrolą. Zwrócono również uwagę na sposoby zdobywania uprawnień przez nauczycieli szkół elementarnych oraz zagadnienie

organizowanego dla nich, dokształcania w formie zjazdów nauczycielskich i kursów. W stosunku do czynnych nauczycieli władze oświatowe dbały nie tylko o podnoszenie ich kwalifikacji, ale dużą uwagę zwracały na to, jaką postawę reprezentowali oni wobec państwa rosyjskiego. Prowadzone na zjazdach nauczycielskich zajęcia kładły nacisk na rozwijanie znajomości języka rosyjskiego oraz metod nauczania tego przedmiotu. Nieco inny charakter miały kursy dokształcające, których zadaniem było poszerzenie umiejętności nauczycieli z zakresu rolnictwa, muzyki, pomocy medycznej. Władze oświatowe zakładały, że zdobycie nowych umiejętności ułatwi nauczycielom oddziaływanie na społeczność wiejską. Zamierzano wykorzystać personel szkół elementarnych, jako krzewicieli kultury rosyjskiej i wartości preferowanych przez państwo rosyjskie. Aktywną rolę w procesie doskonalenia zawodowego czynnych pedagogów, pracujących w oświacie elementarnej, odegrały także seminaria nauczycielskie.

W dalszej części monografii została przedstawiona kwestia warunków, na jakich powstały a następnie funkcjonowały seminaria nauczycielskie. Podstawowe zasady działalności dydaktyczno-wychowawczej, seminariów powołanych na terenie Królestwa Polskiego, określały ustawy o organizacji kursów pedagogicznych wydane w 1866 r. Przemianowanie kursów pedagogicznych na seminaria nauczycielskie w 1872 r., było jednym z przejawów unifikacji systemu szkolnego Królestwa z tym, który funkcjonował w Cesarstwie Rosyjskim. Zasady organizacji seminariów nauczycielskich uwzględniały wprowadzony przez zaborcę podział szkół elementarnych w Królestwie Polskim, który przy ich tworzeniu brał pod uwagę kryterium wyznaniowe i narodowościowe. Wśród 9 placówek kształcenia nauczycieli dla szkół elementarnych: 5 było przeznaczonych dla kandydatów narodowości polskiej wyznania katolickiego, 2 dla ludności wyznania greko-unickiego ale przyjmowano również kandydatów wyznania prawosławnego, po jednej dla ewangelików (ludność niemiecka) oraz ludności litewskiej. Już na przełomie lat 60-tych i 70-tych XIX w. władze rosyjskie zaczęły odchodzić od nałożonych ograniczeń narodowych i wyznaniowych w przyjmowaniu kandydatów do seminariów nauczycielskich. Wyjątek stanowiły placówki w Białej i Chełmie, do których od 1875 r., przyjmowano wyłącznie kandydatów wyznania prawosławnego.

Seminaria nauczycielskie od samego początku były obiektem szczególnego zainteresowania i nadzoru władz oświatowych oraz administracji państwowej Królestwa Polskiego. Największy wpływ na funkcjonowanie seminariów nauczycielskich mieli naczelnicy dyrekcji naukowych nadzorujący prowadzoną w nich działalność edukacyjną i

wychowawczą. Czynili to m.in. poprzez osobiste wizytacje oraz udział w posiedzeniach rad pedagogicznych seminariów. Uwaga, z jaką naczelnicy dyrekcji przyglądali się procesowi kształcenia i wychowania, odbywającemu się w seminariach nauczycielskich, wynikała również z tego, że ich absolwenci najczęściej zostawali nauczycielami w podległych im szkołach elementarnych.

Zwraca uwagę szczególna troska, z jaką władze rosyjskie otaczały działalność seminariów nauczycielskich. Przejawia się ona w zapewnieniu materialnych podstaw funkcjonowania rządowym placówkom kształcenia nauczycieli. Widoczna jest również w planach związanych z utworzeniem kolejnych seminariów nauczycielskich i Instytutu Nauczycielskiego w Siedlcach. Datą graniczną funkcjonowania seminariów nauczycielskich są lata I wojny światowej. Na podstawie przeanalizowanych materiałów za okres działalności rządowych seminariów nauczycielskich można przyjąć przełom 1917/1918 r., kiedy to w wyniku wydarzeń rewolucyjnych nastąpiła likwidacja ewakuowanych z terenów Królestwa Polskiego, rosyjskich instytucji administracyjnych oraz placówek oświatowych.

W monografii przedstawiano także krótką charakterystykę placówek podległych cerkwi prawosławnej przygotowujących kadry nauczycielskie dla szkół cerkiewno-parafialnych i szkół gramoty. Poruszono problem powstania i funkcjonowania prywatnych, polskich seminariów nauczycielskich, utworzonych po 1905 r. Kończący je absolwenci otrzymywali świadectwo nauczycielskie dopiero po zdaniu egzaminu przed komisją powołaną przez władze okręgu naukowego.

Następnie zajęto się kwestią personelu pedagogicznego pracującego w rządowych seminariach nauczycielskich. Przedstawiono zakres obowiązków inspektorów zarządzających tymi szkołami. Scharakteryzowano drogi zawodowe nauczycieli seminariów oraz ich kwalifikacje merytoryczne i pedagogiczne. Zwrócono uwagę na to, że dobór personelu pedagogicznego seminariów nauczycielskich dokonywany przez rosyjskie władze oświatowe nie był przypadkowy. Przydatność zatrudnianych w seminariach inspektorów, nauczycieli etatowych, nauczycieli śpiewu, kaligrafii, szkoły wzorowej oraz katechetów weryfikowano nie tylko pod kątem kwalifikacji zawodowych, ale także brano pod uwagę ich postawę wobec państwa.

Inspektorzy seminariów nauczycielskich często posiadali wyższe wykształcenie i bogate doświadczenie w pracy pedagogicznej. Stanowisko inspektora obsadzano wyłącznie osobami wyznawania prawosławnego. Większość z nich pochodziła z terenów Rosji centralnej i stanowiła element napływowy. Podobne zasady stosowano przy mianowaniu

nauczycieli etatowych. W ich charakterze zatrudniano głównie Rosjan wyznania prawosławnego. Natomiast w przypadku zatrudniania nauczycieli muzyki, kaligrafii czy szkół wzorowych funkcjonujących przy seminariach kryterium wyznaniowe i narodowościowe bywało pomijane. Zatrudniani na tych stanowiskach nauczyciel wyznania katolickiego lub ewangelickiego musiał jednak swoją dotychczasową postawą, w pracy pedagogicznej, zasłużyć na zaufanie władz zwierzchnich. Pomimo gorliwego wykonywania swoich obowiązków, zgodnie z wymaganiami zwierzchników, daje się zauważyć nieufność do nauczycieli polskiego pochodzenia. Widoczna jest ona zarówno wobec nauczycieli świeckich jak i księży katechetów uczących w seminariach religii katolickiej. Wzrost nieufności wobec nauczycieli polskiego pochodzenia pracujących w seminariach staje się widoczny w okresie strajku szkolnego. Są oni często postrzegani przez swoich kolegów – nauczycieli pochodzenia rosyjskiego oraz przedstawicieli władz oświatowych, jako osoby popierające a nawet inspirujące protesty wychowanków narodowości polskiej w obronie ojczystego języka.

Kolejną istotną kwestią podjętą w monografii była charakterystyka uczniów pobierających naukę w seminariach nauczycielskich. Szczegółowo zostały omówione warunki, jakie musieli spełnić kandydaci przyjmowani do seminarium. Poza kryterium wieku, wymagania obejmowały nie tylko wiedzę merytoryczną z zakresu 2-klasowej szkoły elementarnej, sprawdzaną na egzaminie wstępnym, ale również właściwą, w opinii władz, postawę polityczną oraz religijną. Preferowano przyjmowanie kandydatów wywodzących się ze stanu włościańskiego i urodzonych na terenie Królestwa. Dwie ostatnie zasady, wynikające z przyjętych regulacji prawnych o organizacji seminariów, stosowano jednak głównie wobec kandydatów wyznania katolickiego. W przypadku chętnych wyznania prawosławnego, nie zwracano uwagi na pochodzenie społeczne i do seminariów nauczycielskich przyjmowano również osoby pochodzące z głębi Rosji. Pomimo zachowania formalnego podziału seminariów nauczycielskich, zgodnie z którym utworzono odrębne placówki dla katolików i ewangelików, przyjmowano do nich także młodzież wyznania prawosławnego. Natomiast wyznaniowa zasada rekrutacji była rygorystycznie przestrzegana, jeśli chodzi o seminaria nauczycielskie w Białej i Chełmie, do których przyjmowano jedynie kandydatów wyznania greko-unickiego oraz prawosławnego, a po kasacie unii w 1875 r. wyłącznie wyznawców prawosławia.

Do pobierania nauki w seminariach nauczycielskich zachęcał kandydatów system stypendialny stworzony przez władze oświatowe. Dotyczył on nie tylko wychowanków przyjętych do placówki, ale również osób wyrażających gotowość zdawania egzaminu

wstępnego. W pierwszych latach funkcjonowania seminariów nauczycielskich, pomimo oferowanego kandydatom wsparcia finansowego i zapewnienia bezpłatnej nauki, chętnych do zdobycia zawodu nauczyciela brakowało. Dodatkowo w trakcie nauki wielu wychowanków porzucało szkołę lub było z niej wydalanych z powodu złych wyników i nieodpowiedniego zachowania. Dopiero w ostatnich latach istnienia seminariów widoczny był zdecydowany wzrost liczby kształcących się w nich uczniów.

Obok możliwości bezpłatnej nauki władze oświatowe starały się również zapewnić wychowankom zakwaterowanie w internatach i bursach przy seminariach. Takie udogodnienia nie wynikały jedynie z chęci zapewnienia seminarzystom lepszych warunków do nauki. Powyższe rozwiązanie miało przede wszystkim na celu sprawowanie stałego nadzoru ze strony personelu pedagogicznego szkoły i odcięcie wychowanków od wpływów miejscowego społeczeństwa. Izolacja ułatwiała oddziaływanie na postawę przyszłych nauczycieli wobec państwa rosyjskiego i jego monarchy. Przyspieszała proces nauczania języka rosyjskiego i osvajania z rosyjską kulturą.

Realizowana w seminariach działalność dydaktyczno-wychowawcza mająca służyć rusyfikacji wychowanków spotykała się z przejawami oporu ze strony seminarzystów. W placówkach dla ludności polskiej powstawały zakonspirowane kółka i stowarzyszenia, których celem było samokształcenie w zakresie polskiej literatury i historii. Wychowankowie seminariów biorący udział w nielegalnej działalności musieli liczyć się z usunięciem z placówki i policyjnym śledztwem w przypadku ujawnienia przynależności do tajnej organizacji. Najdobitniej o porażce procesu rusyfikacji w odniesieniu do Polaków – wychowanków seminariów świadczy udział uczniów tych placówek w strajku szkolnym 1905 r., którego celem było uzyskanie prawa do nauki w języku polskim.

Ostatni rozdział monografii poświęcono procesowi nauczania i wychowania w seminariach nauczycielskich. Zajęto się w nim zmianami programowymi, jakie miały miejsce w okresie ponad czterdziestu pięciu lat istnienia seminariów oraz zakresem materiału nauczania poszczególnych przedmiotów. Jedynie w początkowym okresie istnienia nauczanie w seminariach odbywało się z wykorzystaniem języka ojczystego wychowanków, jednak już pod koniec lat 60-tych XIX w. językiem obowiązującym podczas zajęć stał się rosyjski. Największą wagę w procesie kształcenia przywiązywano do osiągnięcia przez wychowanków umiejętności biegłego posługiwania się językiem rosyjskim w mowie i piśmie. Nauczanie języka ojczystego w seminariach przeznaczonych dla Polaków, Litwinów i ewangelików (Niemców) było stopniowo marginalizowane. Doskonale jest to widoczne w nauczaniu języka

polskiego. Zmniejszono nie tylko ilość lekcji, co więcej sposób ich prowadzenia bardziej służył nauce języka rosyjskiego niż polskiego. Dopiero po strajku szkolnym, z obawy przed protestami seminarzystów polskiego pochodzenia, zwiększono liczbę godzin przeznaczonych na jego nauczanie.

Interesującym rozwiązaniem zastosowanym w seminariach nauczycielskich było umożliwienie radom pedagogicznym tych placówek dokonywania zmian w programie nauczanych przedmiotów. Wniosek rady pedagogicznej musiał jednak uzyskać akceptację zwierzchnich władz oświatowych. Działanie tego mechanizmu zostało wykorzystane do ograniczenia nauczania języka polskiego. Pozwalał on również na pozytywne działania rad pedagogicznych służące poszerzaniu kompetencji wychowanków. Dzięki temu do programu nauczania poszczególnych seminariów wprowadzono fizykę, higienę, prace ręczne, które nie zaliczały się do przedmiotów obowiązkowych.

Obok zapewnienia wychowankom wiedzy teoretycznej z zakresu poszczególnych przedmiotów oraz podstaw pedagogiki i metodyki nauczania, ogromną wagę przywiązywano do praktycznego przygotowania seminarzystów do pracy w szkole elementarnej. Służyły temu hospitacje i samodzielne prowadzenie zajęć przez wychowanków w szkołach ćwiczeń powołanych przy seminariach. Proces nauczania i przygotowania praktycznego do zawodu odbywał się pod pełną kontrolą personelu pedagogicznego. Sprawdzianem wiedzy dla uczniów I i II klasy seminarium były egzaminy przejściowe odbywające się pod koniec roku szkolnego. Pozytywny wynik umożliwiał kontynuowanie nauki. Najważniejszy był jednak egzamin końcowy, który decydował o uzyskaniu przez wychowanka patentu nauczycielskiego. Osiągnięte na nim wyniki mogły zaważyć na dalszej karierze zawodowej.

Warto zwrócić uwagę na proces wychowania, który odbywał się w seminarium. Podstawowym celem zarówno działań dydaktycznych jak i pracy wychowawczej seminariów było formowanie osobowości przyszłych nauczycieli w duchu wierności „Tronowi i Ojczyźnie”. Codzienny rytm życia seminarzystów wyznaczał regulamin szkolny, skonstruowany w taki sposób by maksymalnie wydłużyć czas przebywania uczniów pod bezpośrednim nadzorem nauczycieli. Złamanie zasad obowiązujących w szkole spotykało się z różnorodnymi rodzajami kar, których dotkliwość była zależna od charakteru przewinienia. W sposób szczególny karano seminarzystów za używanie języka polskiego zarówno na terenie placówki jak i poza jej obszarem. Nauczyciele byli zobowiązani do egzekwowania zakazu czytania polskiej literatury i czasopism. Pewne poluzowanie rygoru szkolnego, jeśli chodzi o swobodę posługiwania się językiem polskim, nastąpiło dopiero po strajku szkolnym.

Elementem wychowania, do którego przywiązywano szczególną wagę było uroczyste obchodzenie rosyjskich świąt państwowych. Starano się także jak najszerzej zapoznawać seminarzystów z kulturą rosyjską przez organizowanie wieczorków literacko-muzycznych i przygotowywanie spektakli teatralnych. Podobnym celom służyła działalność szkolnego chóru i orkiestry oraz wycieczki organizowane dla seminarzystów. Księgozbiór biblioteki szkolnej złożony z odpowiednio dobranych pozycji w języku rosyjskim miał pomagać nie tylko w nauce, ale również kształtować światopogląd przyszłego nauczyciela.

Przedstawiona monografia uzupełnia lukę w dotychczasowych badaniach nad historią oświaty w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX wieku. Praca pozwala bliżej poznać zasady organizacji i sposób funkcjonowania placówek kształcących nauczycieli dla potrzeb szkolnictwa elementarnego, stworzonych przez władze rosyjskie i działających w latach 1866-1915. Stanowi próbę scharakteryzowania stosowanego w seminariach nauczycielskich modelu pracy dydaktyczno-wychowawczej. Opracowanie to może stać się punktem wyjścia do dalszych badań zarówno szczegółowych, jak i porównawczych nad placówkami kształcenia nauczycieli.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo badawczych

Moje zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół następujących zagadnień: a) struktur i kompetencji rosyjskich władz szkolnych na terenie Królestwa Polskiego po powstaniu styczniowym; b) działalności szkół i instytucji o charakterze oświatowym na terenie Lubelszczyzny w XIX i XX wieku; c) dydaktyki historii; d) roli edukacji muzealnej; e) kształcenia studentów przyszłych nauczycieli historii;

Ad a) Po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych kontynuowałem badania nad strukturą i kompetencjami rosyjskich władz szkolnych na terenie Królestwa Polskiego po powstaniu styczniowym. Zaowocowało to wydaniem monografii *Chelmska Dyrekcja Naukowa* (zał. 4 - poz. I/1) oraz artykułami naukowymi dotyczącymi personelu i kompetencji organów rosyjskiego nadzoru szkolnego na terenie guberni lubelskiej i radomskiej (zał. 4 - poz. III/9; III/11; III/14; III/33).

Ad b) Drugim zagadnieniem, w zakresie moich zainteresowań były badania dotyczące działalności szkół i instytucji o charakterze oświatowym na terenie Lubelszczyzny w XIX i XX wieku. W ramach tego wątku zajmowałem się działalnością opiekuńczo-wychowawczą ochronek (zał. 4 - poz. III/1; III/4; III/28; III/31). Podjąłem także badania dotyczące działalności ewangelickiego szkolnictwa elementarnego na Lubelszczyźnie (zał. 4 - poz.

III/17). Zajmowałem się również funkcjonowaniem placówek oświatowych na terenie Lubelszczyzny (zał. 4 - poz. III/18; III/19; III/24; III/25).

Ad c) Kolejnym polem badawczym, na którym rozwijałem swoją aktywność naukową były zagadnienia z zakresu dydaktyki historii. W swoich badaniach odnosiłem się do spraw związanych z rolą historii lokalnej i regionalnej w szkolnej edukacji historycznej. Owocem tych dociekań były dwie monografie, których byłem współredaktorem, poświęcone wykorzystaniu historii, kultury i przestrzeni miasta Lublina w edukacji historycznej (zał. 4 - poz. II/2; II/3). Wśród podejmowanych problemów znalazły się również kwestie dotyczące analizy podręczników do nauczania historii (zał. 4 - poz. III/7; III/12; III/16; III/29), przeobrażeń programowych w szkolnej edukacji historycznej (zał. 4 - poz. III/15; III/30), metod i środków dydaktycznych stosowanych w nauczaniu historii (zał. 4 - poz. III/6; III/10; III/23; III/26; III/35)

Ad d) W kręgu moich zainteresowań znalazło się również zagadnienie edukacji muzealnej. W ramach tych badań powstała monografia poświęcona roli muzeów skansenowskich w edukacji historycznej, której byłem współredaktorem (zał. 4 - poz. II/1). Opublikowałem również artykuły poświęcone wykorzystaniu muzeów w szkolnej edukacji historycznej oraz procesie kształcenia studentów historii (zał. 4 - poz. III/3; III/ 21; III/22).

Ad e) Ostatnim obszarem badawczym, któremu poświęciłem sporo uwagi były kwestie dotyczące kształcenie studentów - przyszłych nauczycieli historii. Szczególne zainteresowanie budziła sprawa praktycznego przygotowania studentów do zawodu nauczycielskiego. W ramach tych badań byłem współautorem (zał. 4 - poz. III/13; III/32; III/34; III/36) i autorem (zał. 4 - poz. III/5) artykułów poświęconych roli praktyk pedagogicznych. Zajmowałem się również metodami nauczania wykorzystywanymi podczas zajęć ze studentami (zał. 4 - poz. III/2; III/8).

Dariusz Szewczyk